

Socialinis judumas ES

Įvadas

Visoje ES valstybių narių piliečiai ir valdžia vis labiau nerimauja, kad pirmą kartą per ilgus dešimtmečius jaunesniųjų kartų atstovai turės mažiau į viršų nukreipto socialinio judumo galimybių už savo pirmtakus. Tai kelia susirūpinimą tiek mažai uždirbantiems gyventojams, tiek vidurinėsios klasės atstovams. Šioje ataskaitoje iš naujo pažvelgiama į diskusijas apie socialinį judumą ES valstybėse narėse ir pateikiama naujų duomenų apie skirtingų kartų atstovų socialinio judumo tendencijas. Joje nagrinėjama, kokią įtaką socialinė kilmė turi žmonių socialinio judumo perspektyvoms pastaruosius kelis dešimtmečius. Ataskaitoje įvardytos pagrindinės kliūtys socialiniam judumui ir apžvelgiama politika, kuria siekiama sudaryti palankesnes sąlygas į viršų nukreiptam socialiniam judumui ir užtikrinti lygias galimybes, visų pirma tokiose srityse kaip vaiko priežiūra, ikimokyklinis ugdymas, mokyklinis ugdymas ir darbo rinka.

Šioje ataskaitoje pirmą kartą nagrinėjamos socialinio judumo tendencijos visose 28 valstybėse narėse. Joje įvertinamas absoliutus socialinis judumas (struktūrinių, profesinių pokyčių ir visuomeninės pažangos mastas ir pobūdis), taip pat sąlyginis socialinis judumas (arba socialinis paslankumas) – žmonių galimybės pereiti iš vienos profesinės visuomenės grupės į kitą. Kitaip nei daugelyje ankstesnių šios srities tyrimų, ataskaitoje atskirai nagrinėjami su vyrų ir moterų socialinio judumo tendencijomis susiję kiekybiniai duomenys, taip pabrėžiant lyčių aspekto svarbą. Pateikiant kokybinę informaciją atkreipiamas dėmesys į neatidėliotinus politikos diskusijų klausimus, pagrindines kliūtis socialiniam judumui, taip pat į lygių galimybių ir socialinio judumo skatinimo politiką. Šioje analizėje profesinis statusas yra pagrindinis socialinio judumo vertinimo rodiklis.

Politinės aplinkybės

Strategijoje „Europa 2020“ į socialinį judumą iš esmės žvelgiama per lygių galimybių prizmę: „Tai yra susiję su vienodų teisių ir galimybių užtikrinimu visiems žmonėms visą gyvenimą.“ Teisingumo principą Europos Komisija

įvardijo kaip vieną iš svarbiausių prioritetų. Kaip galima spręsti iš tebevykstančių Europos Komisijos konsultacijų dėl Europos socialinių teisių ramsčio, didėjanti nelygybė neigiamai veikia socialinį judumą, o didžiausios kliūtys siekiant užtikrinti lygias galimybes yra nelygios teisės į vaiko priežiūrą, išsilavinimą ir sveikatos priežiūrą.

Atlikus tyrimą nustatyti svarbiausi veiksniai, skatinantys diskusijas apie teisingą visuomenę – tokią, kurioje žmonės turėtų vienodas galimybes mėgautis geromis gyvenimo sąlygomis ir ištekliais, kaip antai: didėjanti pajamų nelygybė, siauresnis viešųjų paslaugų prieinamumas, nuolatinė nelygybė išsilavinimo srityje, skurdo perdavimas iš kartos į kartą, plačiai paplitusi lyčių nelygybė, imigrantų integracija, nepotizmas ir korupcija ir augantys skirtumai tarp regionų.

Pagrindinės išvados

- Struktūriniai pokyčiai (profesinės struktūros ir įvairių profesijų darbuotojų skaičiaus pokyčiai) XX amžiuje suteikė į viršų nukreipto socialinio judumo galimybių trijų kartų atstovams.
- Vėliau struktūriniai pokyčiai lėmė tai, kad absoliutus vyrų ir moterų socialinio judumo lygis ėmė panašėti.
- XX amžiuje ES valstybėse narėse sąlyginio socialinio judumo lygiai supanašėjo: tai labiau būdinga 1946–1964 m. gimusiųjų amžiaus grupei nei 1927–1946 m. gimusiųjų amžiaus grupei. Tačiau gimusiųjų po 1965 m. amžiaus grupėje šis supanašėjimas tarp šalių nebe toks ryškus – ar net pastebimas atotrūkis.
- Šių trijų ištirtų grupių socialinis paslankumas nuolat didėjo šešiose šalyse: Belgijoje, Danijoje, Suomijoje, Graikijoje, Nyderlanduose ir Slovakijoje.
- 1965–1975 m. gimusiųjų amžiaus grupėje socialinis paslankumas sumažėjo keturiose šalyse: Austrijoje, Bulgarijoje, Prancūzijoje ir Švedijoje.
- Per nagrinėtą laikotarpį socialinis paslankumas (sąlyginis judumas) išliko stabilus keturiose šalyse: Vokietijoje, Airijoje, Lenkijoje ir Jungtinėje Karalystėje.

- Vyrų (ypač 1965–1975 m. amžiaus grupės) socialinis paslankumas sumažėjo Austrijoje, Bulgarijoje, Estijoje, Prancūzijoje, Švedijoje ir Jungtinėje Karalystėje.
- Vyrų socialinis paslankumas išaugo Vokietijoje ir Ispanijoje. Be to, jis išaugo Belgijoje, Danijoje, Suomijoje, Graikijoje, Nyderlanduose ir Slovakijoje – šalyse, kurioms būdingas didelis abiejų lyčių atstovų socialinis paslankumas.
- Apskritai moterų socialinis paslankumas pasikeitė mažiau nei vyrų. Jis išaugo Belgijoje, Čekijoje, Suomijoje, Nyderlanduose ir Jungtinėje Karalystėje. O Austrijoje, Vokietijoje, Ispanijoje ir Švedijoje – sumažėjo.

Politikos orientyrai

Politikos diskusijos apie socialinį judumą turėtų būti aiškiai apibrėžtos, siekiant atskirti absoliutų socialinį judumą nuo santykinio ir suprasti, ką šios sąvokos reiškia politikai. Aiškinantis, kokį poveikį tyrimų rezultatai turėtų turėti politikos priemonėms, reikia atsižvelgti į turimų duomenų pobūdį ir kokybę, tirtas gyventojų grupes ir į tai, kaip judumas apibrėžiamas sprendžiant kitus metodinius klausimus, nes visa tai daro didelį poveikį rezultatams. Sprendžiant iš turimų duomenų, socialinė kilmė išlieka labai svarbus veiksnys gyvenimo galimybėms, todėl ES, valstybių narių ir regionų politikos formuotojai turėtų pripažinti jos svarbą ir įdiegti priemones, kurios padėtų užtikrinti lygias galimybes siekti į viršų nukreipto socialinio judumo, kad visi žmonės, nepaisant jų kilmės, turėtų galimybę išnaudoti savo potencialą.

Be to, politikos formuotojai turėtų atsižvelgti į socialinio judumo rodiklius – gyvenimo lygiui įvertinti pasirinkti svarbiausi rodikliai, naudojami socialiniam judumui įvertinti, įskaitant pajamas ir profesiją. Vienas tokio pasirinkimo trūkumas yra tas, kad tokie rodikliai taikomi žmonėms, kurių profesinis statusas ar pajamų lygis yra nusistovėjęs. Galbūt derėtų įvertinti poreikį toliau pritaikyti ir plėtoti rodiklius, kad jie atspindėtų pokyčius ankstesniais gyvenimo etapais (pvz., išsilavinimo arba užimtumo).

Apgalvoti socialinio judumo rodiklius. Svarbiausi socialinio judumo vertinimo rodikliai, be kita ko, yra pajamos ar profesija. Suinteresuotieji subjektai galėtų pagalvoti, ar nevertėtų šių rodiklių dar labiau pritaikyti ir plėtoti, kad jie geriau atspindėtų pokyčius darbo rinkoje (pavyzdžiui, kintančią profesijų struktūrą ir naujas užimtumo formas) ir platesnius procesus visuomenėje (pavyzdžiui, didėjančią turto reikšmę).

Nagrinėti socialinio paslankumo skatinimo sėkmės ar nesėkmės veiksnius. Šešiose šalyse (Belgijoje, Danijoje, Suomijoje, Graikijoje, Nyderlanduose ir Slovakijoje) pastaraisiais dešimtmečiais sugebėta išlaikyti aukštą tiek vyrų, tiek moterų socialinio paslankumo lygį. Reikėtų ištirti pagrindinius tai lemiančius veiksnius ir paslankumo stagnacijos ar net mažėjimo daugelyje šalių (ypač žmonių, gimusių po 1964 m., amžiaus grupėje) priežastis.

Formuojant politiką pirmiausia atsižvelgti į X kartos vyrų padėtį. Reikėtų labiau atsižvelgti į tai, kad po 1964 m. gimę vyrai turi vis mažiau galimybių – jų gyvenimo perspektyvos smarkiai pablogėjo daugelyje šalių. Reikėtų numatyti politines priemones šiai tendencijai pakeisti.

Nustatyti ir šalinti kliūtis lygioms galimybėms. Institucinių kliūčių problemą galima spręsti didinant uždarytų profesinių grupių ar profesijų prieinamumą, suteikiant teisingas bei skaidrias galimybes siekti profesijos ir kovojant su nepotizmu. Socialinės investicijos gali padėti užtikrinti lygesnes galimybes, pavyzdžiui, gerinant ikimokyklinio ugdymo kokybę bei aprępti, užtikrinant kompensacines išmokas palankių sąlygų neturintiems mokiniams ir sudarant geresnes sąlygas gauti sveikatos priežiūros paslaugas.

Užtikrinti, kad ekonomiškai pažangios valstybės narės savo politikoje nemažintų dėmesio lygioms galimybėms. Mažai tikėtina, kad socialinis paslankumas nuolat didės – daugumoje išsivysčiusių ES valstybių narių jis jau nustojo didėti. Šios šalys turėtų siekti išsaugoti socialinį paslankumą ir užtikrinti galimybes naujai atvykusiems (etninių mažumų atstovams ir imigrantams).

Organizuoti mokinių skirstymo sistemą, kuri būtų naudinga visiems mokiniams. Išankstinė atranka ir mokinių skirstymas pagal pažangą gali trukdyti socialiniam judumui. Tačiau, jei remiamasi objektyviais standartais ir stebėsena, tokios priemonės gali padėti užtikrinti, kad mažiau prastai besimokančių vaikų mestų mokyklą. Todėl diskusijose dėmesys turėtų būti sutelktas ne į pačią išankstinę atranką, o į tai, kad ji būtų naudinga įvairaus pajėgumo mokiniams.

Siekti mažinti gyventojų segregaciją. Palankių sąlygų neturinčių gyventojų būstų koncentracija tam tikrose vietose neigiamai veikia žmonių galimybes gyvenime. Politikos formuotojai, ypač vietos lygmeniu, turėtų skirti daugiau dėmesio tam, kad būtų kuriami rajonai, kuriuose būtų įvairesnių būstų ir įvairių mokyklų. Tokia mišri aplinka gali padėti sušvelninti socialinės ir ekonominės nelygybės padarinius.

Socialinio judumo klausimą įtraukti į konkrečioms šalims skirtas rekomendacijas. Atsižvelgiant į tai, kad bendrieji socialinio judumo tikslai yra susiję su vienodų ir lygių galimybių gyvenime skatinimu, pagrindiniai tokių rekomendacijų elementai atitinka 2016 m. metinės augimo apžvalgos rekomendacijas dėl investicijų į žmones ir paslaugas. Konkrečioms šalims skirtose rekomendacijose turėtų būti siekiama nuosekliai įvertinti nelygybę ir skatinti lygias galimybes.

Papildoma informacija

Ataskaita „*Social mobility in the EU*“ („Socialinis judumas ES“) skelbiama adresu <http://bit.ly/efmobility>

Norėdami gauti daugiau informacijos, susisiekite su tyrimų pareigūne Anna Ludwinek e. paštu alu@eurofound.europa.eu.